

Fiľakovský hrad

ZOLTÁN DRENKO

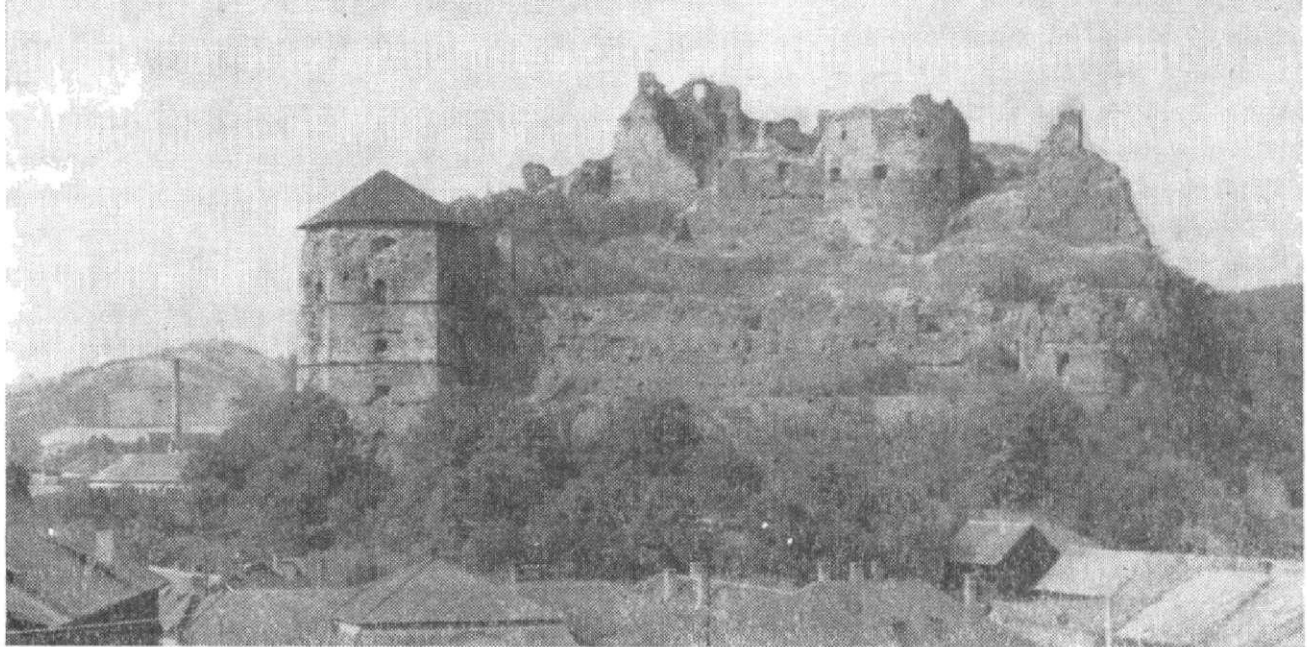
Archeologický výskum hradu uskutočnilo Maďarské národné múzeum v Budapešti v roku 1944. Výsledky výskumu uverejnil vedúci výskumu dr. János Kalmár (Kalmár 1959).

Prvá písomná správa o hrade pochádza z 2. februára 1242, keď Tatári ešte nedobyli hrady Bratislavu, Nitru, Komárno, Fiľakovo a Abovský Novohrad (Slovensko — Dejiny 1971, str. 248). Roku 1246 kráľ odobral hrad lúpežnému rytierovi Falkosovi (Fulkusovi), ktorý na hrade dal raziť falošné mince. V rokoch 1311—1321 hrad patril Matúšovi Čákovi Trenčianskemu, od roku 1451 Jánovi Jiskrovi z Brandýsa (Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye, str. 42). V roku 1483 vojsko kráľa Mateja Korvína muselo dobyť hrad neposlušného Štefana Perényiho. V prvej polovici 16. storočia hrad patril rodine Bebekovej. V rokoch 1554—1593 Fiľakovo okupovali osmanskí Turci. Keď v roku 1593 vojská Mikuláša Pálffyho a Krištofa Tieffenbacha dobyli mesto, dolný a stredný hrad, turecká posádka horného hradu kapitulovala. Roku 1605 hrad obsadili oddiely Štefana Bocskaya a roku 1619 oddiely Gabriela Bethlena. V 17. storočí Fiľakovský hrad bol sídlom komitátov Novohrad, Gemer, Hont i Pest. V roku 1682 posádka hradu (proti vôli kapitána hradu Štefana Koháryho II.) kapitulovala po dvojtýždňovom obliehaní tureckou armádou a oddielmi Imricha Thökölyho. Turci potom vyhodili hrad do povetria.

Hrad pozostával z troch častí: z horného, stredného a dolného hradu. Horný hrad tvorilo polkruhové nádvorie ohraničené na severovýchodnej strane skalnou stenou s 3 strieľňami, na severozápadnej strane štvorbokou vežou nepravidelného pôdorysu (zúženou na severozápadnej strane) a na juhozápadnej strane obdĺžnikovým palácom, ku ktorému neskôr pristavali polkruhová baštu. Stredný hrad sa nachádzal na juhozápadnej strane horného hradu. Na juhovýchodnej strane bol ohraničený skalnou stenou s 2 strieľňami, na severozápadnej strane kamennou obdĺžnikovou budovou a na juhozápadnej strane 6 m hrubým a 11 m vysokým kamenným múrom, do ktorého vstavali 3 delostrelecké pozície. Na nádvorí bola okrúhla cisterna a štvorcová studňa. Západné a juhovýchodné nárožie stredného hradu spevnili päťbokými baštami a k juhozápadnej strane stredného hradu pristavali parkanový múr s dvomi okrúhlymi baštami. Vchod do hradu bol na severozápadnej strane cez dve brány, chránené vyššie spomenutou západnou päťbokou baštou a okrúhlou baštou. Z dolného hradu sa nezachovala nadzákladová architektúra.

Archeologický výskum začal odkryvom podzemnej miestnosti medzi juhozápadným múrom stredného hradu a parkanovým múrom. Miestnosť mala strieľňu v parkanovom múre a obsahovala keramiky zo 17. storočia.

Potom sa prišlo k preskúmaniu 6 miestností na hornom hrade. Prvá miestnosť mala rozmery 780×510 cm, dno bolo vyložené štvorcovými, do červena vypálenými dlaždicami a na východnej stene sa zachovala omietka so

Obr. 1. Fífakovský hrad Pohľad od juhu. Foto M. Fialová.

zvyškami červenej maľby. Pod dlaždicami sa nachádzal kanálik, vysekaný do skaly. Do miestnosti sa vstupovalo zo dvora siedmimi schodami, vysekanými do skaly, širokými 150 cm. Z miestnosti pochádza forma na odlievanie guľiek do pušky, zhotovená z fragmentu hlavice románskeho stĺpu a úlomky hlinených nádob. Druhá miestnosť mala rozmery 685×510 cm a s prvou miestnosťou ju spájal vchod široký 180 cm. V južnom (240 cm hrubom) múre miestnosti bola strieľňa, ktorú po pristavaní polkruhovej bašty zamurovali. Tretia miestnosť, ktorá mala rozmery 510×200 cm, tvorila základ vchodu na poschodie. Štvrtá miestnosť mala rozmery 650×510 cm. Strieľňu v južnom múre miestnosti sekundárne rozšírili na vchod vedúci do polkruhovej bašty. Do piatej miestnosti sa vstupovalo zo dvora točitým schodištom, sekundárne zamurovaným. Zatiaľ čo miestnosti 1—5 tvorili súvislý rad v smere od juhovýchodu na severozápad, šiesta miestnosť sa nachádzala juhozápadne od piatej miestnosti. Šiesta miestnosť mala rozmery 500×220 cm, bola spojená s piatou miestnosťou 200 cm širokým vchodom a v južnom múre mala 100 cm širokú strieľňu. Na juhovýchodnej strane bol vchod do polkruhovej bašty a na severozápadnej strane vchod zo stredného hradu. Na dne miestnosti bola vyhlbená šachta, krytá padacím mostom. V miestnosti, ktorú postavili súčasne s polkruhovou baštou, sa zachovali zvyšky červenej nástennej maľby.

Pristavanie polkruhovej bašty k hornému hradu v 15. storočí dosvedčujú jednak nálezy mincí a jednak keramika 15. storočia. Dno bašty sa nachádza 12 m pod úrovňou horného nádvorja, vnútorný priemer bašty je 12 m, hrúbka múra 190 cm. Na vnútornej i vonkajšej stene bašty sa zachovali zvyšky červenej maľby.

Vo východnej časti horného hradu vyčistili šachtu s rozmermi 570×570 cm, hlbokú 5 m. Jej steny boli vyložené 50 cm hrubou kamennou stenou a dno vrstvou tehál. Na dne našli žarnovy ako aj železné držadlá a obruče z vedier. Šachta teda slúžila ako obilnica, nad ktorou stál mlyn. Kamenná stena a tehly na dne chránili obilie pred vlhkosťou.

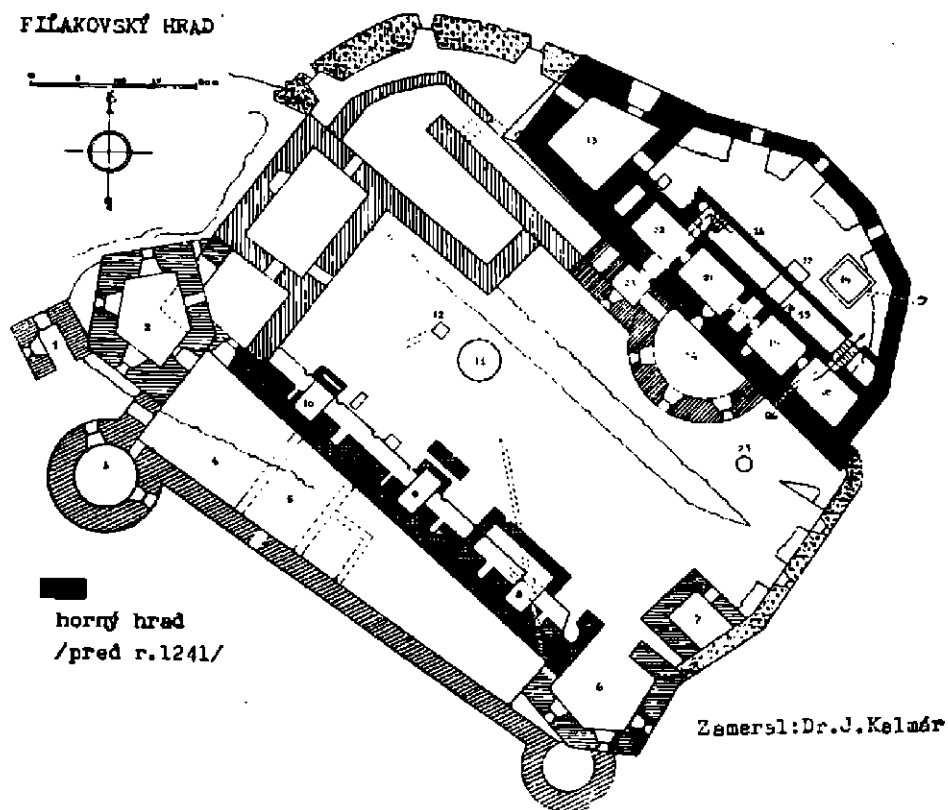
Na hornom nádvorí odkryli aj pec na pečenie chleba, pristavanú k vonkajšej stene druhej miestnosti. Potom preskúmali jamu pri vonkajšej stene tretej miestnosti. Bola to šachta s rozmermi 550×250 cm, hlboká 150 cm, chrániaca vchod na poschodie paláca po zdvihnutí padacieho mosta. V šachte zistili nasledujúcu stratigrafiu: 1.—3. vrstva: hore čierna, dolu hnedá a žltá (17.—18. stor.), 4. vrstva: svetložltá hlina (15.—16. stor.), 5. vrstva: hnedá zem (14.—15. stor.), 6. vrstva: tmavohnedá a čierna zem, 7. vrstva: červený piesok na úlomkoch skál (12.—13. stor.).

Cisterna na strednom hrade bola hlboká 8 m, ústie malo priemer 330 cm, od hĺbky 4 m priemer 550 cm. Dno je vymurované kamennými kvádrmi. Vlastnú vodnú nádrž tvoril vnútorný valec, postavený z kamenných kvádrov spojených modrosivou hlinou. Valec mal priemer 4 m. Severozápadne od cisterny sa nachádza štvorcová šachta — studňa, z ktorej vedie kanál juhozápadným smerom.

Juhozápadný, 11 m vysoký múr stredného hradu sa vlastne skladá z dvoch múrov: k vnútornému, 220 cm hrubému múru pristavali 380 cm hrubý vonkajší múr. Vo vonkajšom múre sa nachádza 6 výklenkov pre hákovnice s rozmermi 180×90 cm. Tri delostrelecké pozície, ktorých strielne sekundárne zamurovali, majú rozmery 400×340 cm. Pri tretej (severozápadnej) pozícii vykopali pec oválneho pôdorysu s rozmermi 200×100 cm. Pretože v okolí pece a v tretej delostreleckej pozícii našli obrovské množstvo keramiky, nie je vylúčené, že pec bola hrnčiarskou pecou.

Nálezy z Fiľakovského hradu môžeme rozdeliť do 7 hlavných skupín: mince, hlinené nádoby, kachlice, hlinené fajky, zbrane a jazdecká výstroj, nástroje i ďalšie kovové predmety a sklo.

Najstaršie mince — denár Vladislava I. (1440—1444) a denár Ladislava Pohrobka (1453—1457) našli v polkruhovej bašte. Jeden denár Ferdinanda I. (1526—1564) pochádza z horného hradu, ďalších 6 denárov Ferdinanda I. zo stredného hradu. Na strednom hrade bolo aj 7 denárov Rudolfa II. (1576—1608) a 2 denáre Mateja II. (1608—1619). Medzi nálezy z cisterny patrí denár Gabriela

Obr. 2. Fiľakovský hrad. Pôdorys podľa J. Kalnářa.

Bethlena z r. 1622 a poltorák poľského kráľa Žigmunda III. (1587—1632). Pod vrstvou žltej hliny v tretej delostreleckej pozícii ležal poklad 17 mincí, uložený zrejme vo vrecúšku, ktoré sa nezachovalo. Poklad obsahoval 2 denáre Ferdinanda I. (1526—1564), 3 denáre Maximiliána II. (1564—1576), 5 denárov Rudolfa II. (1576—1608) a polgroš poľského kráľa Alexandra I. (1501—1506). Niekoľko mincí sa úplne rozpadlo pri konzervácii.

Najstaršiu keramikú — úlomky nádob z 13.—14. storočia, našli na hornom hrade. Z nádob si zasluhuje pozornosť tanier zdobený na okraji rybami, misy zdobené geometrickým a rastlinným ornamentom a turecká „findža“ na kávu. Zvláštnu skupinu tvorí habánska keramika s bielou polevou zdobená kvetmi. Z tretej delostreleckej pozície pochádza džbán s otvorenou výlevkou zdobený červenými maľovanými pásmi a vlnovkami, datovaný do 15. storočia. V tej istej polohe odkryli aj hrnce s vnútornou polevou datované do 16. storočia. Do skupiny hlinených nádob patria aj pokrievky, turecký pohár s červenými maľovanými pásmi a trojnožky.

Zo skupiny miskovitých kachlíc vyniká kachlica, zo dna ktorej vyčnieva hríbovitý útvar. Korýtkovité kachlice bez polevy alebo so žltou polevou tvorili nárožie kachlí. Z hradu pochádza množstvo úlomkov kachlíc s rastlinným ornamentom.

Početnú skupinu kachlíc tvoria kachlice s vyobrazením ľudí a zvierat. Fragment jednej kachlice znázorňuje kráľa Dávida s malou šesťramennou hviezdou a zvyškom nápisu DA... Do 15. storočia je datovaná kachlica s levom: na zelenom poli stojí žltý korunovaný dvojchvostý lev so zdvihnutou prednou nohou, s hnedou hrivou a chvostom. Na strednom hrade našli kachlicu so zelenou polevou a korunovaným dvojhľavým orlom za začiatku 16. storočia. Na fragmente kachlice z konca 15. storočia so zelenou polevou vidieť cisára Žigmunda s ľaliovitou korunou na hlave a s ríšskym jablkom v ľavici. Na začiatku 16. storočia zhotovili kachlicu so žltou polevou, na ktorej stojí kráľ prijímajúci pravícou kalich. V zlomkoch sa zachovala kachlica znázorňujúca kráľa Štefana I. so svätožiarou, korunou, žezlom a ríšskym jablkom. Kachlice s vyobrazením sv. Imricha so svätožiarou a s vetvičkou v ľavici sú dvojakého druhu: s celozelenou a viacfarebnou polevou. Kráľ Ladislav I. je znázornený na kachlici so svätožiarou, korunou, ríšskym jablkom a halapartňou. Vznik spomenutých kachlíc sa klade na začiatok 16. storočia. Medzi najkrajšie kachlice z Fiľakovského hradu patria kachlice s vyobrazením husára z druhej polovice 16. storočia: fúzatý husár s klobúkom zdobeným perím sedí na cválajúcom koni, v pravici drží kopiju s práporom a na ľavom boku má šabľu v pošve. Kachlice s husárom odkryli vo viacfarebnom prevedení v blízkosti druhej a tretej delostreleckej pozície. Z rozhrania 15. a 16. storočia pochádzajú viacfarebné kachlice s heroldom držiacim uhorský znak.

Výskumom hradu bolo získaných 73 hlinených fajok, väčšina z nich pochádza z cisterny. Z fajok vyniká fajka tvaru dragúnskej čižmy a fajka s portrétom poľského kráľa Jána Sobieskeho.

Do skupiny zbraní patria strelky do kuší z 15. storočia, hrot tureckej kopije z cisterny, bojové sekerky a čakany z prvej polovice 17. storočia nájdené na strednom hrade, hlaveň tureckej pušky zo studne, železné a olovené guľky do pušiek, kamenné a železné delové gule.

Z jazdeckého výstroja si zasluhujú pozornosť podkovy, ostroha s šesťramennou hviezdou zo 14. storočia nájdená v šachte pod padacím mostom na hornom hrade a poškodená ostroha zo 16.—17. storočia nájdená v cisterne. Z tretej delostreleckej pozície pochádza asymetrický strmeň z 15. storočia a v cisterne našli pár strmeňov zo 17. storočia. V cisterne ležalo aj poškodené zubadlo.

Skupinu nástrojov tvoria kladivá, kliešte, vrtáky, sekery, čakany, kosáky, kovanie rýľa, rýľ, lopata a motyka. Z jedálneho príboru treba sa zmieniť o nožoch (niektoré majú rukoväť z kosti, zeleného opálu a pozláteného striebra), o bronzovej lyžičke ukončenej ľudskou hlavou, striebornej lyžičke zdobenej korunou a ľaliou, ako aj o vidličkách zo 17. storočia. Do skupiny ďalších kovových predmetov patria nožnice, bronzové pozlátené nákončie opaska zo 16. storočia, turecký bronzový svietnik nájdený v cisterne, bronzový prsteň zo 14. storočia zdobený ľaliou, bronzové a strieborné náprstky, drumbľa (hudobný nástroj) zo stredného hradu a nakoniec obdĺžnikové a trojuholníkové višacie zámky.

Úlomky skla pochádzajú z fliaš, pohárov a z okien.

Po 2. svetovej vojne Maďarské národné múzeum v Budapešti odovzdalo nálezy z Fiľakovského hradu Slovenskému národnému múzeu v Bratislave (inv. č. HA 50 000 — HA 51 939).

Literatúra

Kalmár J.: A füleki (Fiľakovo) vár XV.—XVII. századi emlékei. Régészeti Füzetek 1959.

König K.: Fülek vára. Vác 1942.

Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye, str. 41—42.

Slovensko — Dejiny. Bratislava 1971, str. 248.

Zusammenfassung

Burg Fiľakovo

Das Ungarische Nationalmuseum in Budapest hat unter der Leitung Dr. J. Kalmárs im Jahr 1944 eine archäologische Untersuchung der Burg Fiľakovo unternommen.

Die erste schriftliche Nachricht über die Burg kommt aus dem Jahr 1242, als es den Tataren nicht gelang, sie einzunehmen. In den Jahren 1554—1593 hatten die Türken die Burg besetzt, und im 17. Jahrhundert war sie Verwaltungssitz der Komitate Novohrad, Gemer, Hont und Pešť. Im Jahr 1605 besetzte Bocskay Fiľakovo, im Jahr 1619 Bethlén, im Jahr 1683 Thököly und die Türken, die die Burg in die Luft sprengten.

Fiľakovo setzte sich aus dem oberen, mittleren und unteren Burg zusammen. Die obere Burg bestand aus dem Burghof mit einem viereckigen Turm und länglichen Palastgebäude, an das sich eine halbkreisförmige Bastei anschloß. Die mittlere Burg aus dem Burghof mit Zisterne und Brunnen, 3 Geschützstellungen, 2 fünfeckigen Basteien und einer von zwei Rundbasteien verstärkten Burgmauer. Von der unteren Burg blieben nur Fundamente erhalten.

Die archäologische Untersuchung der oberen Burg enthüllte 6 Palasträume, einen Brotofen und einen viereckigen Schacht — die einstige Getreidegrube, über der eine Mühle stand. Auf der mittleren Burg untersuchte man die Zisterne und die drei Feuerstellungen.

Die ältesten Münzen — einen Denar Vladislavs I. (1440—1444) und einen Denar des Ladislaus postumus (1453—1457) fand man in der halbkreisförmigen Bastei. Aus der Zisterne kommt ein Denar G. Bethlens aus dem Jahr 1622 und ein Halbtaler des polnischen Königs Sigmund III. (1587—1632). Unter der dritten Feuerstellung lag ein Schatz mit 17 Münzen (Ferdinand I.: 1526—1564, Maximilian: 1564—1576, Rudolf II.: 1578—1608, und ein Halbgroschen des polnischen Königs Alexander I.: 1501—1506).

Die älteste Keramik — Gefäßfragmente aus dem 13.—14. Jahrhundert — barg man auf der oberen Burg. Unter den Tongefäßen sind Schüsseln, Dreifüße, Töpfe, Krüge und Deckel vertreten. Eine repräsentative Fundgruppe sind die Kacheln mit bunter Glasur: ein Löwe mit Krone aus dem 15. Jahrhundert, ein Herold mit dem ungarischen Wappen aus der Wende des 15. und 16. Jahrhunderts, ein doppelköpfiger Adler mit Krone, St. Imrich mit einem Zweig und König Ladislav I. mit Hellebarde aus dem Beginn des 16. Jahrhunderts, ein Husar mit Lanze und Säbel aus der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts.

Auf der Burg wurden insgesamt 73 tönerner Pfeifen gefunden, das schönste Stück mit einem Bildnis des polnischen Königs Jan Sobieski.

In die Gruppe der Waffen gehören Pfeile aus dem 15. Jahrhundert, eine türkische Lanzenspitze und ein türkischer Gewehrlauf, Streitäxte und — kolben aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts, eiserne und bleierne Gewehrkugeln, steinerne und eiserne Kanonenkugeln. Unter der Reiteradjustierung verdienen Hufeisen, Sporen, Steigbügel und Trensen Aufmerksamkeit. Die Gruppe der Geräte und sonstigen Metallgegenstände umfaßt Hämmer, Zangen, Bohrer, Hacken, Äxte, Sensen, Stichel, eine Schaufel und eine Krampe, Messer, Löffel, Gabeln, eine bronzene vergoldete Riemenschnalle aus dem 16. Jahrhundert, einen türkischen Bronzeleuchter, eine Maultrommel (Musikinstrument) und Hängeschlösser.

Die Glasscherben stammen von Flaschen, Pokalen und Fensterscheiben.

Nach dem zweiten Weltkrieg hat das Ungarische Nationalmuseum die Funde dem Slowakischen Nationalmuseum in Bratislava übergeben. Nach der Einrichtung eines Museums auf der Burg Filakovo soll sie dieses Museum als Leihgabe erhalten.

Abbildungen

Abb. 1. Filakovo. Der heutige Zustand. Blick von Süden.

Abb. 2. Filakovo. Grundriß der Burg. Schwarze Fläche — die obere Burg vor dem Jahr 1241.